

РЕЦЕНЗІЇ

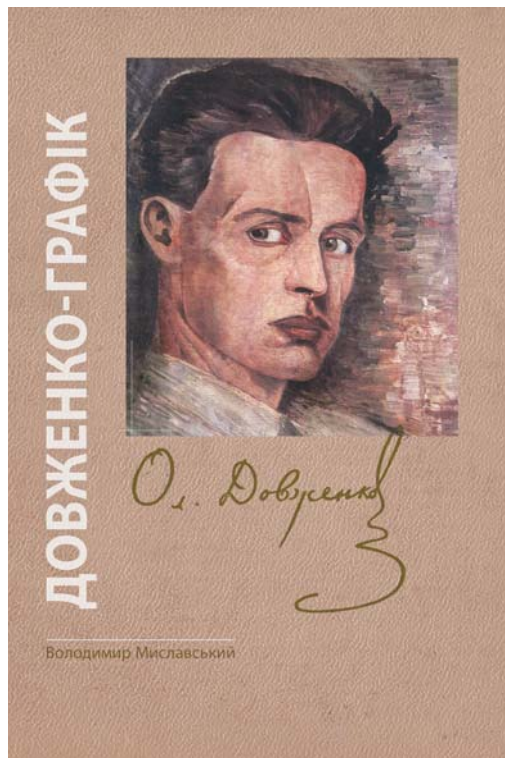
<https://doi.org/10.31516/2410-5325.074.15>*

УДК 76.071.1(477)Довженко(084)(049.32)

В. М. Шейко

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

«ДОВЖЕНКО-ГРАФІК» В. Н. МИСЛАВСЬКОГО: НЕВІДОМІ ВІХИ ТВОРЧОСТІ ВІДОМОГО УКРАЇНСЬКОГО РЕЖИСЕРА

В. М. Шейко. «Довженко-графік» В. Н. Миславського: невідомі віхи творчості відомого українського режисера

Рецензія на книгу: Довженко-графік / [упоряд. і авт. передм. В. Н. Миславський]. – Харків: Точка, 2021. – 315 с.

V. Sheiko. “Dovzhenko as a graphic artist” by V. N. Myslavskiy: Unknown milestones of famous Ukrainian director’s art

Book review: Dovzhenko as a graphic artist / [introduction is compiled and written by V. N. Myslavskiy]. – Kharkiv: Tochka, 2021. – 315 p.

Щойно вийшло друком науково-популярне видання, яке, безумовно, стане в нагоді як науковцям, викладачам, студентам, так і усім, хто цікавиться історією українського мистецтва, української культури і, перш за все, – історією українського кіно. Не зайвим буде зауважити,

що про О. Довженка написана і надрукована безмежна кількість різних аналітичних наукових та науково-популярних праць. Водночас розвідок, присвячених маловідомим графічним роботам режисера, які надруковані в газетах і журналах протягом 1923–1925 рр., надзвичайно мало. До речі, це були роки, коли О. Довженко працював у Харкові художником-ілюстратором. І саме в Харкові, що необхідно підкреслити, О. Довженко, як обґрунтовано стверджує В. Н. Миславський, «морально й, до певної міри, творчо, підготувався до власної великої місії – роботи в кінематографі» (с. 7).

І дійсно, харківський період у житті Олександра Довженка як художника відіграв вирішальну роль у його формуванні як діяча кінематографа. Адже Харків на той час був столицею України, центром культури, місцем зосередження талановитих творчих особистостей – письменників, художників, мистецтвознавців тощо. Саме в Харкові проведено першу в Україні кінозйомку. І Олександр Довженко, працюючи художником-ілюстратором у редакції газети «Вісті ВУЦВК» та карикатуристом у багатьох харківських виданнях, як слушно підкреслює засновник Міжнародного дитячого медіафестивалю «Дитятко» Сергій Чернов, пройшов шлях формування як художник, майбутній кінорежисер і письменник, творець кінокартин, які стали шедеврами світового кінематографу. До речі, саме завдяки Сергію Чернову і фонду «Дитятко», яке він очолює, видання, якому присвячена рецензія, побачило світ.

Цікаво відзначити і своєрідність структури видання, що рецензується. Із 315 сторінок 255 присвячено карикатурам, шаржам та кольоровим роботам Олександра Довженка. Водночас 1924 р. надається обґрунтована перевага – 130 сторінок, на другому місці – 1923 р. – 47 сторінок, на третьому – 1925 р. – 42 сторінки і, нарешті, – 1926 р. – 26 сторінок. Серед періо-

дичних видань, у яких найчастіше друкувався О. Довженко, були: «Вісті ВУЦВК» — 99 сторінок, потім «Література. Наука. Мистецтво» — 36 сторінок, «Селянська правда» — 22 сторінки, «Знання» — 20 сторінок, «Плуг» — 17 сторінок тощо. І по декілька сторінок «дісталось» таким періодичним виданням, як «Пламя», «Гарт», «Всесвіт», «Безвірник», «Кіно», «Нове мистецтво» та «Культура і побут». Окремо слід визначити кольорові роботи Олександра Довженка — 14 сторінок. Адже вони на той час були рідкістю. Як бачимо, роботи О. Довженка як художника-ілюстратора в його творчий період у Харкові в 1923–1926 рр. публікувались в основних відомих на той час періодичних виданнях України. Щодо тематики, то вона стосувалася переважно політичної та побутово-економічної міжнародної й внутрішньої політики України, її культури, економіки. Це були яскраві, талановиті роботи, які й зараз є широким і глибинним джерелом для вивчення історії нашої країни, її економічного, культурного та побутового життя 20-х рр. ХХ ст.

Окремо, на наш погляд, слід проаналізувати текстову частину видання, яке рецензується. Хоча вона і займає лише близько 50 сторінок, але саме вона містить концептуальну основу видання. До її складу входять — передне слово від упорядника — 23 сторінки і дві статті самого Олександра Довженка — майже 20 сторінок.

Розпочнемо аналіз із тексту статей О. Довженка. Щоправда, це не зовсім різні тексти. Вони радше доповнюють один одного — обидва присвячені проблемам образотворчого мистецтва й містять у своїх рядках часто одні й ті самі думки, навіть повтори абзаців. О. Довженко, аналізуючи кризовий стан образотворчого мистецтва середини 20-х рр. ХХ ст., підкреслює, що «Серед такого розвалу на загальномистецькому полі, серед вузької ортодоксальності різних пролетарствующих інтелігентів од “лефів”, що протягом кількох літ революції уперто заганяли свою образотворчу культуру в квадрат і куб при щирій допомозі циркуля й рейсшини, заклалася нова, зараз сама численна художня групировка під назвою АХРР — Асоціація художників революційної Росії» (с. 29). О. Довженко підкреслює, що «В боротьбі з “Лефом”, що об’явив непримириму війну образотворчому мистецтву, АХРР впав у другу крайність. Він висунув принципи станковізму і натуралізму з революційно-тематичною установкою... — це груба помилка... Одна помилка завжди тягне за собою низку других. Зробивши вузьку помилкову установку, АХРР цілком логічно впав і в іншу,

оголосивши декларативно свою кінцеву мету — стиль “героїчного реалізму”» (с. 31). І називає такі ідеї «шапкозакидательськими» (с. 31).

І О. Довженко висловлює висновки: «Ясно, що перед нами факт або голої непотрібної самозакоханості, або просто низький рівень мистецької освіти людей, що беруться за творення мистецької ж таки культури» (с. 31). Водночас діяч підкреслює, що в Україні всі подібні явища протікали пізніше на декілька років і зовсім інакше. «Образотворче мистецтво України, — пише він, — в силу свого специфічного розвитку майже не знало періоду божеського індивідуалізму зі всім його поверховим наслідуванням розухабистої лівизни» (с. 36). Водночас, наприклад, О. Довженко визнає і підкреслює творчі можливості Асоціації революційного мистецтва України (с. 44).

І, нарешті, означимо детальніше текст упорядника — Володимира Наумовича Миславського. Слід наголосити, що саме цей текст є концептуальною основою видання, яке рецензується. Науковець проаналізував основну наявну літературу, доступні джерела, зокрема і архівні, які стосуються, передусім, тематики «Довженко-графік». Автор-упорядник декілька десятиріч вивчав графічну спадщину Олександра Петровича Довженка. З часом виникла ідея зібрати, як пише автор, усі наявні роботи «харківського періоду» та опублікувати їх окремим виданням (с. 6). «Спадщина Олександра Довженка-художника, — пише автор, — досить велика, це — понад п’ятсот портретів, плакатів, карикатур, шаржів, сатиричних та гумористичних малюнків, ілюстрацій до творів українських письменників. Будучи значною подією в історії образотворчого українського мистецтва, ці твори однак ще й досі, не привернули належну увагу дослідників» (с. 7). В. Н. Миславський зумів у виданні, яке рецензується, заповнити цю прогалину, загалом, слід визнати, йому це вдалося.

Упорядник декілька сторінок присвячує відомим фактам біографії О. Довженка, особливо його перебуванню за кордоном, де він опановував основи світового образотворчого мистецтва. «Дебют Довженка-художника в Харкові, — пише В. Н. Миславський, — відбувся 21 серпня 1923 року. У газеті “Комуніст” була опублікована карикатура “Оновлення” на антирелігійну тему» (с. 15). Водночас автор наводить цитату з автобіографії самого О. Довженка: «У цей харківський період я познайомився з харківським українським літературним світом, який групувався тоді навколо редакції “Вісті”, “Селянської правди”, вірніше, навколо Блакитного

і Пилипенка...» (с. 17). О. Довженко у своїх карикатурах харківського періоду в жанрі модної тоді політичної сатири відображав переважно найактуальніші події міжнародного і внутрішнього життя, як господарського, так і культурно-релігійного (с. 17). О. Довженко в той період неодноразово звертався до ілюстрування творів відомих письменників того часу, зокрема Остапа Вишні. Слід зауважити, що О. Довженко, як правило, розпочинав ілюстрування творів, які були близькі йому за змістом і духом (с. 21). Не забував художник і про себе. Так, у додатку до газети «Вісті ВУЦВК» — «Література. Наука. мистецтво» надруковано талановитий автошарж художника «Сашка»-Довженка (с. 21).

Показово, що з 1926 р. О. Довженко робить спробу підготовки та оприлюднення статті з проблем теорії образотворчого мистецтва, про що вже йшлося раніше. О. Довженко, як свідчить В. Н. Миславський, поступово з середини 20-х рр. ХХ ст. дедалі більше захоплюється кінематографом (с. 24). І в червні 1926 р. туга за кінематографом, складнощі особистого життя та інші сімейні й об'єктивні негаразди примушують його переїхати до Одеси, де він влаштувався на кінофабрику режисером. «У 1926 р. влітку, в червні місяці, після безсонної ночі, продумавши все, що я зробив у житті, — зга-

дував О. Довженко, — я взяв палицю, чемодан і поїхав в Одесу, щоб ніколи не повертатися на свою стару квартиру... треба починати життя спочатку...» (с. 28). Але після цього, опанувавши професію режисера, ставши відомим кіномитцем, О. Довженко не забував про живопис, оскільки, як він наголошував, — «Малювання було моєю пристрастю з дитинства» (с. 28).

Отже, В. Н. Миславський, як упорядник, проаналізував абрисно увесь творчий шлях О. Довженка до харківського і харківського періодів. Таким чином йому вдалося концептуально підготувати читача до сприйняття багатого творчого надбання Довженка як графіка та художника.

Загалом слід визнати, що видання, яке рецензується, становило одну з перших і досить успішних спроб заповнити прогалину в історії образотворчого мистецтва, діру, яка стосується творчості Олександра Петровича Довженка як графіка й художника. Глибоко переконаний, що означена розвідка стане в нагоді дослідникам, викладачам і студентам навчальних закладів та усім, хто цікавиться історією українського кіно, української культури.

Надійшла до редколегії 29.09.2021